

ЕТНОЛОГІЯ

УДК : 392.5 (477.8)

Олена КОЖОЛЯНКО

ЕЛЕМЕНТИ ДОХРИСТИЯНСЬКИХ ВІРУВАНЬ У ТРАДИЦІЙНІЙ ВЕСІЛЬНІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ БУКОВИНИ (НА ПРИКЛАДІ КОРОВАЙНОГО ОБРЯДУ)

У статті розглядаються елементи дохристиянських вірувань у коровайному обряді весільної обрядовості українців Буковини. Досліджено локальну специфіку обрядових дій, пов'язаних з використанням весільного хліба.

Ключові слова: Буковина, коровайний обряд, вінчання, весільний обряд, ритуально-магічні дії, прикмети, вірування, церковний обряд.

Олена КОЖОЛЯНКО

ЭЛЕМЕНТЫ ДОХРИСТИАНСКИХ ВЕРОВАНИЙ В ТРАДИЦИОННОЙ СВАДЕБНОЙ ОБРЯДНОСТИ УКРАИНЦЕВ БУКОВИНЫ (НА ПРИМЕРЕ КАРАВАЙНОГО ОБРЯДА)

В статье рассматриваются элементы дохристианских верований в каравайном обряде свадебной обрядности украинцев Буковины. Исследовано локальную специфику обрядных действий, связанных с использованием свадебного хлеба.

Ключевые слова: Буковина, каравайный обряд, венчание, свадебный обряд, ритуально-магические действия, приметы, верования, церковный обряд.

Olena KOZHOLYANKO

PRE-CHRISTIAN BELIEFS ELEMENTS IN CONVENTIONAL WEDDING RITUAL RITES OF BUKOVYNA (BRIDECAKE RITUAL)

The article highlights pre-Christian beliefs elements in conventional wedding ritual rites of Bukovyna, depicting bridecake rites. Noteworthy, the local peculiarities of ritual rites, bound by bridecake ritual traditions are under study.

Keywords: Bukovyna, bredecake ritual, marriage ceremony, wedding ceremony rite, ritual and magic rituals, signs, beliefs, religious rite.

Весільна обрядовість є давнім ритуалом утворення сім'ї. Чимало його компонентів сягають глибокої давнини, але завдяки своєму глибоко гуманістичному й педагогічному змісту

вони зберігалися упродовж віків, передавалися з покоління в покоління як безцінний скарб народної культури. Разом з тим, весільна обрядовість являє собою різнобарвну і складну картину духовної культури і творчості народу, яка видозмінювалася, набувала нових форм вираження протягом багатьох століть.

У весільній обрядовості українців збереглося чимало прадавніх дохристиянських елементів, первісний зміст яких забувався, але народ їх дотримується за традицією й нині. Український весільний обряд виник на основі давнього дохристиянського та давньоруського, – коли й мови ще не могло бути про освячування шлюбу Християнською Церквою, оскільки ця форма впливу Церкви на сімейне життя українців утвердилась лише в ХІХ ст. Про це яскраво свідчать однакові окремі частини весілля, подібність багатьох церемоній, склад і обов'язки весільних чинів, значення, яке надавали давні українці виконанню весільного обряду. Обряди ці надзвичайно широкі та змістовні, і мають виразний дохристиянський ритуальний характер. На ці обряди так само ще й тепер дивляться як на істотну, найголовнішу частину побрання, без чого дівчина не може стати „законною” жінкою. Вважалося, що шлюб буде щасливим тільки в тому випадку, коли молоді та їхня рідня виконають певні ритуали з походами, танцями, піснями, діями, примовками тощо. Прийоми цієї весільної магії збереглися в Україні й до сьогодні.

Враховуючи те, що весільна обрядовість як етнокультурний феномен і в наші дні викликає інтерес серед широких верств населення, вивчення її на різних рівнях та використання окремих її аспектів у сучасному житті, – з усвідомленням семантики кожного ритуалу, – є одним із засобів безпосереднього відновлення та збереження національної культурної спадщини й духовного генофонду нації.

Культ хліба в українців відіграв особливу роль, розкриваючись у обрядово-ритуальній сфері та світоглядних уявленнях. Хліб є головним атрибутом усієї обрядовості й насамперед пов'язаний з життєвими циклами людини – від її народження, і до смерті. Найбільшій різноманітності та символічності він набув у весільній обрядовості, що цілком логічно: адже саме весілля в традиційному українському суспільстві символізувало

народження сім'ї і продовження роду в наступних поколіннях. Тому, для забезпечення родинного щастя та безперервності життя великого значення надавалося обрядодіям та їх атрибутиці, зокрема, пов'язаним з хлібом. У переважній більшості регіонів та областей України неодмінним і головним атрибутом весілля був весільний хліб – коровай (доля, дивень, коровгай). Не є винятком і Буковина, де кожен етап весілля супроводжувався хлібною атрибутикою. Весільний хліб був тим елементом, який об'єднував цілу систему весільних обрядових дій. Відповідно до усталеної в Україні коровайної традиції, крім, власне, короваю випікалося й багато іншого весільного хліба, кожен з яких виконував свою обрядову функцію у цілісній весільній драмі та був виготовлений для окремих весільних чинів.

Коровай був головним символом весілля (його відсутність на весіллі сприймалася за знак неповноцінності, навіть незаконності весілля). Значення короваю в українському весіллі було настільки великим, що молодий, якому з певних причин (через бідність, сирітство) не випікали короваю, одержував прізвисько „безкоровайний”. Саме тому коровай відіграв роль ключового атрибуту в межах найдраматичніших весільних дій: благословення молодих, покривання молодої, об'єднання родів. Менш драматичні дії символізувалися іншими видами весільного хліба: *калачем* (*шишкою, гускою, вернем*) при запрошенні гостей на весілля („Просили мама і тато на хліб-сіль”); *голубками* (*качками, гусками*) при обдаровуванні та вшановуванні коровайниць, що супроводжувалося відповідними обрядовими піснями; *гільцем* (*вільцем, теренцем, дівуванням*) при прощанні наречених із парубочою й дівочою громадою, що символізувало перехід молодих до іншого соціального стану; житніми та вівсяними зернами при благословенні молодят на вінчання та їх зустрічі; *покрасою* (*парою, коровайцем, калачем*) в обряді комори як магічного символу, що забезпечував щасливе сімейне життя та дітонародження; *кашею*, втіленою в обряді „биття каші”, що символізував плодючість та завершення весілля („Поки каші не били, то укупі сиділи, а як кашу розбили, додому заспішили”); *лежнем* при відвідинах молодою свекрухи, а молодим – тещі. Весільний коровай посідає особливе місце в структурі

традиційного весільного обряду багатьох народів. Стійкий символ хліба в обрядовому житті людини свідчить про його давні традиції, значне смислове й функціональне навантаження. Здавна хліб в українській традиції символізував добробут і благоденство, плодючість і продовження роду. Таке високе смислове значення хліба-короваю існує й нині в буковинському коровайному обряді.

Відносно походження назви „коровай” є різні точки зору. Так, відомий фольклорист і етнограф М.Ф. Сумцов виводив це слово від санскритської основи „кр” – робити, чинити. Ф. Вовк пов’язував це слово з „коровою” (санскритське слово „кравия”, що означає „м’ясо”), „кров’ю”. На думку цих дослідників, коровай був жертвою, яка замінила давню криваву тваринну жертву. Це зумовлено, очевидно, поширеною у слов’ян подібністю обрядових хлібних виробів за формою до корови взагалі, чи її голови з рогами або до вим’я [20, с. 122]. Цей аспект докладніше розглянув М. Попович і прийшов до висновку, що хліб є не лише предметом жертвоприношення чужому світові як „ряда” договору між людиною і богами, – й навпаки, він символізує жертву, котру приносять боги людям з метою відтворення, упорядкування Всесвіту [16, с. 49-50]. М.Ф. Сумцов першим зауважив, що релігійно-магічні елементи весілля відобразилися головним чином в обрядовому виготовленні та використанні короваю, що складає не тільки головний аспект весілля взагалі, а є самобутнім проявом релігійно-міфічного світогляду народу [22, с. 18].

Так, стародавня людина вважала, що боги можуть сходити з небес у хату землероба на весілля і бути присутніми на ньому незримо, або символічно – в образі короваю [22, с. 18; 20, с. 124, 131]. Люди пекли коровай круглої форми – за подобою сонця, місяця, зірок, як символу небесних світил. За припущенням М. Сумцова, символіка короваю пов’язана також із культом сонця, місяця, зірок [20, с. 124, 131]. Коло має семантику зімкнення – тобто ідею єдності, цілісності, – на противагу хаотичності, як засіб захисту від зовнішніх природних стихій та ворожих надприродних сил. Іноді коровай мав чотирикутну форму, що набувало значення упорядкування безмежності світу [16, с. 51-53]. Є. Онацький вважав, що коровай є нічим іншим як святим хлібом. О. Потєбня вбачав у короваї символ молодого хлопця. Г.

Кожоляню вважає, що коровай символізує життєдайне сонце, яке живить хліб і людину, сонце, яке давні українці вважали головним божеством [10, с. 156]. Спираючись на праці провідних учених [16, с. 49-50; 17, с. 53; 18, с. 378, 518; 21, с. 124-128; 22, с. 11; 20, с. 60-62; 10, с. 156; 25, с. 901], можна стверджувати, що коровай символізує: 1) предмет жертвоприношення богам; 2) жертвний предмет богів людям; 3) предмет трансформації хліба в тіло, муки – у кров; 4) складовий символічний елемент кровозміщення та єднання двох родів; 5) символ небесних світил Сонця та Місяця; 6) символ молодого та молодої; 7) символ подружнього життя молодих; 8) символ добробуту, родючості, життєдайності. Як наслідок, людина також вважала: від якості короваю залежить щастя молодої родини. Взагалі всі коровайні обряди поділяються на два види: 1) коровайні обряди, пов'язані з виготовленням короваю; 2) обряди, які супроводжують розподіл короваю.

Майже кожне село має своєрідні обряди при випіканні й прикрашанні весільного хліба, але повсюдно він був круглої форми, оздоблювався різними прикрасами з тіста. Все це в народному уявленні символізувало багатство, плодovitість, подружню вірність. В окремих районах Карпатського регіону на короваї виробляли з тіста місяць (у молодого) і сонце (в молодої) [2, с. 50]. Випікання весільного обрядового хліба для молодого у формі місяця характерне й для білорусів Полісся [6, с. 391]. Такий зв'язок не випадковий якщо згадати, що в релігії слов'ян чи не перше місце посідали місяць і сонце [19, с. 122].

Коровай мав глибокий символічний зміст єднання молодих у сім'ю, єднання двох родин, продовження роду, плодючості, переходу молодих до вищої соціальної групи тощо. Усе, що стосувалося короваю, набувало й магичного значення. Випікання весільного хліба супроводжувалося спеціальними ритуалами і було важливою частиною весільного обряду. Безперечно, це були пережитки первісної релігії слов'ян, що виявлялись у служінні домашньому божеству, в культурі домашнього вогнища. З випіканням короваю пов'язано безліч повір'їв і правил. Він був обов'язковим при першому шлюбі; вдовам і вдівцям при наступному одруженні короваю не випікали. Коровайну діжу й піч величали піснями, а водою з-під помитих коровайницею рук

умивали всіх присутніх на коровайному обряді, потім урочисто виливали цю воду під плодуче дерево. Коровайницями могли бути лише жінки щасливої подружньої долі; у такий спосіб – випікати коровай – вони мали передавати всі найкращі якості свого сімейного життя молодому подружжю. Існували численні заборони щодо вибору коровайниць. Незаміжні дівчата до цієї справи не допускалися, хоча при випіканні весільного печива вони могли бути присутні [13. – 1993. – Т.4, с. 7]. Не могли бути присутніми при випіканні короваю вдовиці, розлучені, жінки, які погано жили зі своїми чоловіками, у яких померли діти, а також омивальниці покійних тощо.

До групи коровайниць на Буковині входила обов'язково непарна кількість жінок (здебільшого сім осіб) [13. – 1997. – Т.25, с. 8]. „Сім” є символом божественного начала, магічним числом сімейного життя. Однак вчиняла і місила коровай лише парна кількість жінок (здебільшого вісім). Цей звичай мав у собі символіку парності, – тобто наречені повинні були щасливо прожити в парі усе своє життя; крім того, цифра „вісім” символізує космогонічний зв'язок з потаємними силами.

Коровайниці приходили святково вдягнені, приносили із собою борошно, яйця, часом і сало. Ця традиція може мати декілька пояснень: взаємодопомога громади, обмін дарами між коровайницями та батьками наречених, відгомін родових відносин, – коли весь рід благословляв на шлюб наречених. Крім того, таке об'єднання, змішування продуктів від різних господарок мало на меті міцніше з'єднати молоду сім'ю [1, с. 93]. В деяких районах (Хотинський, Заставнівський та ін.) існує традиція, за якою для замісу на коровай необхідно заготувати відро „непочатої” води з семи криниць та принести муки із семирічного зерна, змеленого у семи млинах.

Коровай випікався з пшеничного борошна. Все додавалося з магічним числом „сім”: сіль з семи возів, цукор з семи крамниць, масло від семи корів, яєць двічі по сім десятків. Число „сім” символізувало сім планет, віщунів людської долі. Вважалося, що кожна людина від народження має свою долю. У даному випадку, очевидно, коровай – жертва древній богині роду Рожаниці та її семи помічницям – „планидам” (планетам). Підтвердженням цьому є віра в те, що вдало спечений коровай – запорука

щасливого сімейного життя, тріснутий – означає незгоду, розлуку; загнічений – свавільний характер когось із молодих. Спекти коровай запашний, смачний і гарно прикрашений вважалося честю для коровайниць. Він був ніби дарунком молодій сім'ї від їхніх родичів. У коровайних піснях славилась хліборобська праця, звучало побажання доброго врожаю [13. – 2004. – Т. 14, с. 5]. У с. Луківці Вижницького району, наприклад, жінки-коровайниці сиплять у дерев'яне корито борошно, сіль, цукор, б'ють яйця, ллють зер (сироватку) [13. – 1999. – Т.2, с. 5]. Весільний староста, який керує весіллям, наливає у корито трохи горілки, щоб калач був „веселий”. Коли тісто буде готове, ліплять „підошву” – корж, на який наліплюють зроблені з тіста шишки, фігури птахів, небесних світил. Посередині встромляють 5 сплетених разом свічок, – калач уже готовий. Староста хрестить дерев'яну лопатку, жінки запалюють свічки і саджають калач у піч.

Доречно відзначити, що старостам належала головна роль при виконанні всіх найбільш важливих обрядів. Це пов'язано з тим, що староста вважався головним представником свого роду. Зазвичай, це був дядько чи одружений брат. Староста прислуговував коровайницям, тобто робив новий „погрібач” і „помело”, приносив дрова і воду, вигрібав жар із печі. Він мав бути присутнім впродовж усього процесу випікання короваю [15, с. 26]. Присутність чоловіка серед коровайниць могла символізувати силу чоловічої продуктивності, участь чоловіка у зачатті нового життя. Можливо, саме з цим пов'язаний ретельний вибір коровайниць та старости, адже для випікання короваю вибирались люди, сімейне життя яких, на думку громади, склалося щасливо. Варто зазначити, що не на всій території Буковини чоловіка залучали до коровайного обряду. В деяких селах (Снячів, Костинці та ін.) під час виготовлення короваю були присутні лише жінки. В окремих селах Прутсько-Дністровського межиріччя Буковини (Кліводин, Товтри, Недобоївці) розчину під коровай робить господаря, в хаті якої буде відбуватися весілля. Борошном для випікання короваю забезпечує молодий. Замість і випікання короваю здійснюють обидві свахи. Дозвіл на те, щоб саджати коровай у піч, давав господар хати. За повір'ям, не дозволялося саджати коровай у піч і виймати його через вугілля, бо в такому випадку не буде міцний шлюб. Існувала прикмета:

як посадять коровай у піч, – стежать, хто першим зайде до хати, чоловік чи жінка. Так намагалися визначити, якої статі буде перша дитина у подружжя. Це ще раз підтверджує значення короваю як символу продовження роду.

У селі Долиняни Хотинського району коровай випікали у молоді [13. – 1993. – Т.2, с. 5]. Напередодні весілля мати запрошувала кілька жінок старшого віку для випікання короваю. Прийшовши, вони клали на ослоні біля столу діжу, насипали борошно і починали місити тісто. При саджанні короваю в піч дотримувалися магічних запобіжних заходів. Щоб відлякати злі сили, жінки-коровайниці кликали „кучерявого”, який повинен був вимести у печі спеціально зробленим помелом і на лопаті всадити туди каравай [23, с. 30]. Помело та „кучері” були відлякуючою силою проти злих духів. Коли тісто вже було замішано, коровай зліплено, старша коровайниця казала: „*А де це той кучерявенький, що має нам піч вимести?*”. Назва „кучерявий”, можливо, пов’язана з тим, що кучері були символом плодючості та багатства. Тож не випадково протягом усього весілля кілька разів виконувались обрядодії з кожухом: свахи зустрічалися у вивернутих кожухах, наречених садили на кожух тощо.

Двоє коровайниць виходили у сусідню кімнату і звідти приводили хлопця. Участь хлопця у вчиненні короваю могла мати значення віри в непорочну силу молоді, адже коровай випікали лише за першого шлюбу. Старша коровайниця брала віник і наказувала: „*Ану, серденько, підмети нам піч чистенько!*”. Коли піч виметено, несуть саджати хліб, співаючи при цьому жартівливу пісню про піч: *А в нашої печі золоті плечі, /А челюсті роздвигаются, /Короваю сподіваються, /А наша піч та регочеться, /Короваю і їй хочеться* [13. – 2003. – Т. 15, с. 3]. Така увага до печі під час коровайного обряду і весілля в цілому пов’язана з тим, що на неї перенесена давня роль сімейного вогнища, вона символізувала об’єднання роду. Після того як коровай був посаджений у піч, старша коровайниця або „кучерявий” стукали хлібною лопатою в чотири стіни, а всі інші коровайниці піднімали діжу і танцювали з нею по хаті, тричі вдаряючи об стелю, „*щоб добре виріс і хорощим вдався коровай!*” [23, с. 30]. Коровайниці при цьому співали, прославляючи піч, називаючи її золотою,

просили спекти гарний коровай. У всіх цих магічних діях із коровайною діжею виразно виявлялося шанування домашнього божества – охоронця домашнього вогнища, від якого залежало родинне щастя молодого подружжя. В них поєднувалися магічні обряди з родовими й аграрними культурами. Готовий коровай жінки остуджували і клали на подушки [13. – 1993. – Т.2, с. 6].

Увечері дружки прикрашали коровай барвінком, квітами, колосками пшениці або жита, вівсом, калиною, що мало глибоке символічне значення – повинно було забезпечити міцність шлюбу, щастя й добробут. Згадується про це і в обрядовій пісні: *Короваю-раю, /Я тебе одіваю / То в руту, то в м'яту, / То в рожеві квіти, /Щоб любилися діти, /Щоб любилися та кохалися, /Щоб з них люди не сміялися* [13. – 1993. – Т.2, с. 6].

Мета ритуально-магічних дій у супроводі пісень та приспівок – за допомогою використання різних видів та типів магії задобрити богів – покровителів шлюбу і завдяки їхньому впливу на життя молодого подружжя забезпечити молодим щастя, плідність, кохання, силу та здоров'я, багатство і добробут. При виготовленні та розподілі короваю обов'язково приспівували пісні, які виступали складовою весільної магії як прояв вербально-інтонаційної магії (термін, введений у науковий обіг завдяки роботам М. Сумцова, Ф. Рубцева, С. Токарева, Д. Фрезера, І. Щербіної), на що вказує їх поетичний текст, структура, ритмомелодика та прийоми виконання. Після того, як коровай виймали з печі, про нього казали: „*Ясний, красний, як місяченько, як ясне сонечко*” [13. – 1998. – Т. 3, с. 6]. Випечений коровай старша із жінок-коровайниць піднімала на віко діжі, застелене навхрест двома вишитими рушниками, клала його на голову і заносила до комори, де він зберігався до весільних обрядодій [11, с. 199]. Хатне начиння, яке використовували під час випікання короваю (лопата, діжа), а також пісні символізували любов та благополуччя молодого подружжя; окрема увага до діжі пов'язана була з віруванням у її подібність із сонцем. Магічною силою плодоріддя наділялася і вода, в якій жінки-коровайниці мили руки від тіста. Цією водою умивали всіх присутніх, батьків наречених, а потім кропили клуню, сад, город, вважаючи, що це забезпечить гарний врожай і його збереження. Магічні дії супроводжувалися обрядовими піснями та ритуальним

танцем „по сонцю”. Виготовлення й розподіл короваю, на думку багатьох вчених, перш за все символізує: 1) єднання двох родів; 2) сакральне злиття молодого подружжя та їхніх родів з богом Сонця; 3) санкціонування шлюбу богами, відповідальними за шлюб, родинами та суспільством; 4) перехід молодого подружжя під захист богів – покровителів шлюбу, й наділення їх щасливою долею, добробутом, міцним здоров’ям та плідністю тощо; 5) перехід молодої від свого роду до роду молодого.

У минулі часи головний обрядовий хліб – коровай – виконував, очевидно, й певну правову функцію. Про це можна судити з того, що коровай виготовляли на перше одруження, вдовам та вдівцям його не випікали [8, с. 78]. Гостина при укладанні шлюбу без нього вважалася не весіллям, а вечіркою. Важливим аргументом на користь правової функції короваю є той факт, що в минулому його готував рід. Як відгомін родових відносин є звичай приходити „на коровай” з борошном, яйцями, цукром. Трансформований звичай взаємодопомоги ще й досі зберігається в більшості сіл Буковини, про це свідчать і весільні пісні коровайниць: *Ой як же я на коровай ішла, / Коробочку яєчок несла; / Передибали мене хлопці / Та побили яйця в коробці, / Зробили мені біду: / З чим же я на коровай піду* [4, с. 38]. Деякі дослідники висловлюють думку, що найбільш рання форма фіксації шлюбу обмежувалася благословенням молодих хлібом-сіллю [26, с. 284].

Отже, в традиційному українському весіллі був досить розвинений коровайний обряд, під час якого готували різноманітне весільне печиво. Важлива роль при виготовленні та випіканні короваю відводилася родині. Гостиною коровайниць, урочистим винесенням спеченого короваю до комори закінчувався коровайний обряд. Важливе функціональне призначення короваю (магічне, правове, естетичне) зумовило його стійке побутування впродовж віків з поступовою зміною функції з магічної на естетичну, виховну.

В процесі розвитку коровайного обряду поступово зникає його первісне смислове навантаження, функціональне призначення. Водночас спостерігається переосмислення, трансформація обряду і його функції. Ще в минулому столітті послаблювалися й зникали окремі вірування, втрапився первісний зміст магічної функції цього обряду. Обряд приготування короваю в день

шлюбу зберігався в деяких буковинських селах ще до початку ХХ ст. Очевидно, це залишки давньої форми весілля, коли весь ритуал був значно коротший у просторовому та часовому вимірі. Еволюція весільного обряду характеризувалася нашаруванням обрядових елементів різних часів, розростанням дій до кількадечної тривалості. Весь обряд виготовлення весільного хліба проходив в урочистій обстановці з дотриманням багатьох архаїчних обрядодій (виметання печі кучерявим чоловіком, обрядове миття рук, підкидання діжи).

Коровай вважався святим хлібом. Культ короваю у весільній обрядовості відповідав основному господарському заняттю українців – хліборобству. Та й вся весільна обрядовість починається з хліба. Якщо принесений старостами хліб приймався батьками дівчини, яку сватали, то й наступні весільні дії будуть матимуть продовження, а якщо ні, – то все припинялося. Загалом, коровайний обряд є найбільш тривалим у часі порівняно з усіма іншими весільними обрядами. Йому приділялася велика увага і всі дії відбувалися з великою пошаною, адже коровай передусім був символом родючості, продовження роду, а його випікання символізувало побажання добробуту, щастя як для молодят, так і для всієї родини.

Обряд випікання короваю зберігся і в наш час, майже не зазнавши змін; лише трохи скоротився пісенний супровід. Сьогодні коровайний обряд також займає одне з чільних місць у весільній обрядовості. Однак, порівнюючи з кінцем ХІХ – першою половиною ХХ ст., коровай дедалі частіше замовляють у пекарнях і, відповідно, ніяких обрядових дій, пов'язаних з його виготовленням, не відбувається. Обдаровування ж проходить так само, як і колись. Повніше зберігся коровайний обряд у селах, більш віддалених від міста. Там і досі приділяється велика увага вибору коровайниць та іншим обрядовим діям, що спрямовані на забезпечення щасливого сімейного життя подружжя.

Відзначені особливості коровайного обряду свідчать про збереження в українців Буковини давніх дохристиянських вірувань у всемогутню силу води, сонця і хліба, які забезпечували життя. Збереження й побутування коровайного обряду впродовж багатьох століть, наявність вірувань (вдало спечений коровай передбачав щастя молодій родині, тріснутий – розлучення,

загнічений—сердиту вдачу майбутньої невістки чи зятя), обрядових пісень, пов'язаних з виготовленням та розподілом обрядового хліба, свідчать про те, що він наділявся магичною силою, яка мала забезпечити молодим злагоду й добробут, міцний шлюб.

Джерела та література: 1. Артюх Л. Весільне печиво українців та росіян // Народна творчість та етнографія. – 1979. – № 5; 2. Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди в Україні: Історико-етнографічне дослідження - К., 1988; 3. Борисенко В.К. Нова весільна обрядовість у сучасному селі – К., 1979; 4. Борисенко В.К. Форми побутування весільного короваю // Народна творчість та етнографія. – 1981. – № 5; 5. Весілля: У 2-х кн. / За ред. Шубравської М.М. – К.: Наук. думка, 1970; 6. Вяселле: Абрад. – Мінськ, 1978; 7. Даль В.А. Словарь русских народных говоров. – Л., 1977. – Вып.13; 8. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4-х т. – Спб., 1913. – Т. 2; 9. Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. – К., 1974; 10. Кожолянко Г. Етнографія Буковини: В 3-х т. – Т. 2. – Чернівці, 2001; 11. Кожолянко О. Коровайний обряд у весільній обрядовості Буковини // Етнокультурна в контексті світової історії. Матеріали VI міжнародного наукового семінару „Черезовські читання”. Чернівці, 20 березня 2004 р. – Чернівці, 2004; 12. Козаченко А.И. К истории великорусского свадебного обряда // Советская этнография. – 1957. - № 1; 13. Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича (зберігаються в архіві етнографічного музею ЧНУ); 14. Народна поетична творчість. – К., 1965; 15. Охримович В. Значение малорусских обрядов и песен в истории эволюции семьи // Этнографическое обозрение. – М., 1891. – Т. 4. – Кн.2; 16. Попович М.В. Мирозрение древних славян. – К., 1985; 17. Потебня А. О мифическом значений некоторых обрядов и поверий // Сочинения А.А.Потебни. – М., 1865; 18. Силенко Л. Мага-Віра. – Нью-Йорк, 1979; 19. Соловьев С.М. Очерк нравов, обычаев и религии славян, преимущественно восточных, во времена языческие // Архив историко-юридических сведений, относящихся к России, - М., 1850. – Кн. 1; 20. Сумцов Н. Хлеб в обрядах и песнях. – Харьков, 1885; 21. Сумцов Н.Ф. О свадебных обрядах, преимущественно русских. – Харьков, 1881; 22. Сумцов Н.Ф. Религиозно-мифическое значение малорусской свадьбы. – Киев, 1885; 23. Шухевич В. О. Гуцульщина: У 5-ти ч. – Верховина, 1999. – Ч. 3; 24. Щапов Я.Н. Брак и семья в Древней Руси // Вопросы истории. – 1970. – № 10; 25. Щербіна І. Архаїка коровайних пісень // Народознавчі зошити. – 1999. – №6; 26. Ястребов В. Свадебные обрядовые хлебы в Малороссии // Киевская старина. – 1897. – № 11.